

Kuratoren har ordet

Träd

Kulturanalytiska perspektiv på människa och natur

Charlotte Hagström

Etnologiska Institutionen med

Folklivsarkivet

Lunds universitet

charlotte.hagstrom@etn.lu.se

Carina Sjöholm

Institutionen för Service Management

Lunds universitet

carina.sjoholm@msm.lu.se

Helsingborgs parker ser inte ut som de gjorde för några år sedan. Då växte där en mängd stora almar, idag finns inga av dem kvar. Över 6000 träd, många av dem i centrala delar av staden, har fått fällas sedan de drabbats av almsjuka. Att plantera nya träd är dyrt och de flesta kommuner har inte möjlighet att ersätta alla sjuka träd. Så var det också i Helsingborg. Där provade man emellertid en ny metod: invånarna erbjöds möjligheten att bli trädgivare. För 2000 kronor fick de köpa och plantera ett eget träd. Helsingborgs Stad stod för grävarbete och frakt av trädet och vid de gemensamma planteringsdagarna spelades trumpetfanfarrer och diplom överlämnades. Arrangemanget blev en succé. 497 nya träd planterades av helsingborgarna, som nu kan glädjas åt att parkerna även i framtiden kommer att grönska. Men vad var det som gjorde att så många människor bestämde sig för att bekosta ett träd på allmän mark? Varför blev de trädgivare?

Berättelser om träd

Folklivsarkivet genomförde hösten 2005, tillsammans med Parkkontoret i Helsingborg och Stadsträdcentrum vid Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp, en dokumentation av trädplanteringsprojektet. Samtliga trädgivare kontaktades med en förfrågan om de ville berätta om sitt trädköp. Till sin hjälp fick de en kortare frågelista med frågor dels kring trädplanteringen i Helsingborg, dels kring sitt förhållande till träd i allmänhet som de kunde ta som utgångspunkt om de så ville. Resultatet blev en mängd berättelser av mycket olika slag. Korta beskrivningar blandades med långa berättelser, skrivna texter med fotografier, faktaredogörelser med dikter. Någon sände in en akvarellmålning med trädmotiv från Helsingborg.

Samtidigt som trädgivarna kontaktades sände Folklivsarkivet också ut en längre frågelista, LUF 218 *Träd*, till sin fasta stab av meddelare. Liksom bland andra Norsk

Etnologisk Granskning och Nordiska Museet skickar Folklivsarkivet regelbundet ut frågelistor om alla möjliga ämnen. Folklivsarkivet, som är en avdelning av Etnologiska institutionen vid Lunds universitet, har använt sig av frågelistor som insamlingsmetod sedan 1932 och listorna initieras ofta av någon forskare som sedan använder sig av svaren i ett pågående projekt. Svaren arkiveras vid Folklivsarkivet och blir där tillgängliga för såväl andra forskare som studenter och allmänhet.

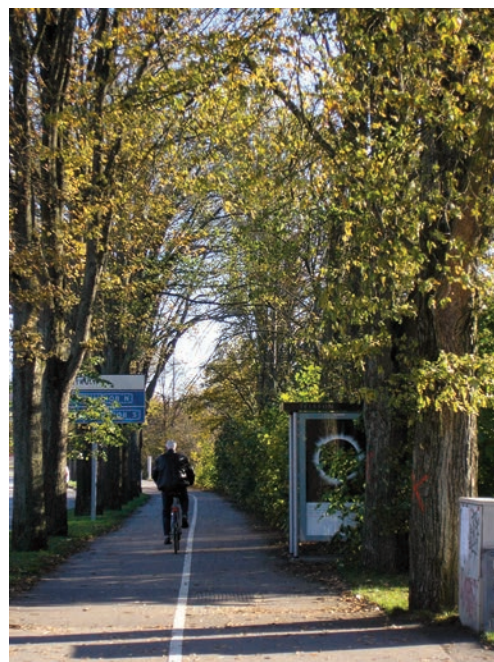
Trädlistan gav närmare 80 svar. De flesta av dessa var mellan 2 och 6 sidor långa och mycket innehållsrika. Det var uppenbart att träd var ett ämne som engagerade! Med utgångspunkt i rubriker som "Träd jag minns" och "Att plantera ett träd" formulerades fascinerande berättelser om glädje och lycka, sorg och saknad, tillhörighet och gemenskap. Minnen, drömmar och upplevelser knöts till särskilda träd och berättelserna var ofta fyllda av känslor: förtjusningen över den vackra björken utanför köksfönstret och dess skiftande utseende under året, sorgen över tallen som måste fällas för att den hotade att falla över sommarstugan, lyckan över det allt större valnötsträdet som drivits upp från en nöt funnen i den botaniska trädgården i Beijing.

Med utgångspunkt i de bägge frågelistorna sökte Folklivsarkivet medel för att utveckla projektet. Med stöd från Region Skånes Miljöfond genomfördes så projektet "Människor och träd" som 2007 resulterade i publikationen *Tänkar om träd. En etnologisk studie av människors berättelser om träds betydelser*. Huvudmaterialet utgörs av dels frågelistsvaren respektive berättelserna från trädgivarna i Helsingborg, dels insamlat mediematerial och en mängd fotografier. Under projektets gång genomförde också en praktikant vid arkivet ett antal intervjuer med bland annat landskapsarki-

tekteer. Allt material är nu samlat vid Folklivsarkivet där det finns tillgängligt för vidare forskning, såväl av etnologer som av andra som intresserar sig för förhållandet människor och träd.

Att tolka träd

Syftet med *Tänkar om träd* är att genom ett kulturanalytiskt förhållningssätt undersöka vad träd betyder, hur de används och tolkas av olika människor och i olika sammanhang. Ett och samma träd kan förstås och tolkas på många sätt, tillskrivas olika värde och mening. Där någon ser grönska och lummighet ser någon annan fara och otrygghet. Ett fult och risigt träd kan samtidigt vara ett perfekt klätterträd eller ett levande minne över en sedan länge avliden släkting. Träd kan planteras för att utgöra ett blickfång, för att skapa lä eller för att bli ett slags växande monument över en person

Gata i Lund kantad av sjuka almar, 2005. Fotograf: Carina Sjöholm.

eller en händelse. Ett träd kan också vara alltihop och mer därtill på samma gång.

Under projektets gång kom fyra områden att framstå som särskilt intressanta och i *Tankar om träd* utgör de fyra delar: Träd och trygghet, Träd och tillhörighet, Träd och tvister samt Träd som ting. Det första temat, träd och trygghet, handlar om säkerhetstänkande och riskbedömning och de problem som kan uppstå då perspektiven är olika. Det som ur trafiksäkerhetspunkt är god planering, till exempel separata cykelvägar och tunnlar under hårt trafikerade vägar, kan upplevas som högst otrygga lösningar av framför allt kvinnor: risken att bli påkörd av en bil vägs mot risken att bli överfallen och våldtagen. Visst vill man ha gröna städer och växtlighet men inte till priset för rädsla och oro. I materialet framgår att det framför allt är de stora buskar och buskage som ofta kantar cykel- och gångvägar som skapar dessa känslor. Träd

däremot framstår sällan som problematiska i detta sammanhang. Fler träd men färre buskar skulle alltså innebära att upplevelsen av otrygghet minskar. Samtidigt kan givetvis träd i andra sammanhang utgöra en reell risk: stora lövverk som skymmer sikten för trafikanter, gamla och sjuka träd som kan falla eller tappa grenar, löv som lägger sig på trottoarer och utgör en halkrisk.

Utgångspunkt för det andra temat, träd och tillhörighet, är de många berättelser i frågelistsvaren som handlar om den stora roll enskilda träd spelar i den personliga livshistorian. Ett återkommande tema är hur upplevelsen av tillhörighet av olika slag knyts till ett särskilt träd. Det kan vara tillhörighet till en plats, där trädet symboliserar hembygd, rötter, ursprung. Det kan vara tillhörighet till en familj, där trädet står för samhörighet, barndom, gemenskap. Det kan vara tillhörighet i ett brett perspektiv, där trädet är en symbol för

Några dagar senare har alla almarna fällts. Fotograf: Carina Sjöholm.

gemenskap med en grupp, en miljö eller kanske hela mänskligheten. Att få se ett träd växa och följa dess livscykel, liksom dess växlande utseende under olika årstider, skapar uppenbarligen känslor av att man ingår i ett sammanhang. Trädet blir en länk mellan det förflutna, nuet och framtiden.

Det tredje temat, träd och tvister, anknyter till det första på så sätt att det också här handlar om olika perspektiv som möts. Vad är vackert och funktionellt, vad är fult och opraktiskt? Många av diskussionerna kring gröna rum är normativa. Hur vi uppfattar såväl enskilda träd som parker och planteringar beror på vårt förhållande till naturen, på smak och position. Ålder och uppväxtmiljö är också faktorer som spelar in. Många grannfejder har sin upprinnelse i stridigheter kring träd som av ena parten upplevs som en källa till problem och olägenheter: det faller för mycket löv, skuggar och skymmer solen, har besvärliga rötter eller står helt enkelt i vägen. Även på en kollektiv nivå kan stridigheter uppstå kring vilka värden som träd representerar. Almstriden i Kungsträdgården, då över 1000 personer 1971 samlades i centrala Stockholm för att hindra fällningen av träd som stod i vägen för en planerad tunnelbaneuppgång, är ett begrepp för de flesta svenskar än idag.

I det avslutande temat, träd som ting, står föremålsaspekten i fokus. Ett ting får sitt värde när det tillskrivs ett sådant men värdet kan var olika för olika människor liksom för olika situationer och samman-

hang. Ett träd som fällt kan till exempel bli utmärkt brasved men också en boplats för djur och insekter. Flera berättelser handlar om träd som tagits tillvara efter avverkning och blivit möbler, båtar, husgeråd och prydnadssaker. Dessa föremål har ofta ett stort emotionellt värde och den som beskriver dem kan redogöra för vilket träd det är tillverkat av eller var det har vuxit. Många upplever också en likhet mellan människor och träd och träd används därför ofta metaforiskt: släkter förgrenar sig och individer har rötter, en person med god hållning står rak som en fura medan den rädde darrar som ett asplöv och så vidare.

Forskningen om träd och användningen av dem är omfattande. Förhållandevis lite av den handlar emellertid om hur människor upplever och förhåller sig till träd. Vad säger människors berättelser om när, hur och varför de är beredda att kämpa för bevarandet av ett gammalt och omtyckt träd, i vilka sammanhang och situationer är de beredda att offra det för att andra värden framstår som viktigare? När upplevs ett träd som vackert och som en tillgång och när upplevs det som fult och problematiskt? Vad var det som fick 497 helsingborgare att bli trädgivare? Syftet med *Tankar om träd* är att, med kulturanalytiska perspektiv och metoder, undersöka just upplevelser och förhållningssätt.